

УДК 368.01

Чкан І.О., к.е.н., доцент
Таврійський державний агротехнологічний університет
iryna.chkan@tsatu.edu.ua

СТАН ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація. Страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансового сектору економіки. Без розвиненої інфраструктури страхового ринку неможливо забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави. В статті проаналізовано в динаміці основні показники, що свідчать про стан розвитку страхового ринку України, виявлені фактори впливу на його рівень фінансової безпеки та визначені напрями досягнення задовільного стану фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку.

Ключові слова: економічна безпека країни, ризики, фінансова безпека, безпека страхового ринку, страховий ринок, показники розвитку страхування.

JEL classification: G22

Chkan I.O.
PhD in economic, ass. prof. of Finance, banking and insurance department
Tavria State Agrotechnological University
iryna.chkan@tsatu.edu.ua

STATUS OF FINANCIAL SECURITY IN UKRAINE'S INSURANCE MARKET

Abstract. Problem. Insurance has huge opportunities to promote economic and social development of the country. However, as a result of the globalization of the world's insurance environment, the political and economic situation in the country, new problems and difficulties in the insurance sector arise that cause the dynamics of the Ukrainian insurance market.

Results. The insurance market of Ukraine is characterized by a high proportion of companies of general types of insurance. During the last five years, there has been a significant decrease in the number of insurance companies, and in 2016 as compared to 2012, their total number has decreased by 104 units. (including IC life decrease by 23 units, non-life insurance company - 81 units). At the same time, from the registered at the end of 2016, 310 insurance companies provide only a small part of their real insurance coverage, that is, the main part of gross premiums of non-life insurance company (85.9%) accumulates the first 50 insurance companies. But despite the gradual decrease in the number of insurance companies in the insurance market of Ukraine for 2012-2016, there is an increase in gross and, including net insurance premiums, by 13,662.1 million UAH (net insurance premiums - 6 186.4 million UAH).

In 2016, the penetration rate of insurance was 1.47% (optimal value of 8%), the index of insurance density - 32.31 USD (optimal 140 per person), the share of insurance premiums received by the three largest insurance companies in the total amount of insurance premium receipts (except life insurance) - 18.9% (optimal not more than 10%), share of long-term insurance in total collected insurance premiums - 7,84% (optimal not less than 30%), the level of insurance payments - 25,1% (optimal not less than 30%), the share of premiums belonging to non-resident reinsurers - 11,27% (optimal not more than 25 %)

Conclusions. The analysis of the main indicators of financial security indicators of the Ukrainian insurance market showed that they had a negative tendency and most of them did not correspond to the optimal value.

Keywords: economic security of the country, risks, financial security, insurance market safety, insurance market, indicators of insurance development.

Постановка проблеми. Фактором розвитку та стимулювання економіки будь-якої країни є страхування. Воно дозволяє захистити всіх учасників підприємницької діяльності від фінансових ризиків та надає їм

впевненості у подальшому розвитку, задовольнити інтереси захисту майна та доходів як юридичних, так і фізичних осіб. Страхування має значні можливості сприяти економічному й соціальному розвитку

країни. Але, внаслідок глобалізації світового страхового простору, політико-економічної ситуації в країні, виникають нові проблеми та труднощі у сфері страхування, які спричиняють динамічність страхового ринку України. Тому постійний моніторинг стану показників діяльності всіх учасників страхових відносин та страхового ринку в цілому, є актуальним та обов'язковим для забезпечення належного рівня фінансової безпеки страхового ринку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих теоретичних та практичних аспектів функціонування страхового ринку займалися такі вчені як В.Д. Базилевич, С.С. Осадець, О.О. Гаманкова, Н.М. Внукова, Н.В. Ткаченко, О.М. Залетов та інші. Теоретичні й практичні питання фінансової безпеки держави досліджували М.М. Єрмошенко, О.І. Барановський, З.С. Варналій та інші. Наукові публікації І.Г. Бабець, А.В. Бегуна, О.В. Білошицького, О.М. Деркача, О.Й. Жабинець, О.О. Рубана та інших науковців присвячені оцінці рівня безпеки страхового ринку та страхових компаній зокрема. Однак, незважаючи на існуючі наукові доробки з оцінки фінансової безпеки країни, заслуговує уваги дослідження частини економічної безпеки страхового ринку України та виявлення факторів, що її визначають.

Формулювання цілей статті. Метою статті є оцінка стану фінансової безпеки страхового ринку України, виявлення факторів впливу на його рівень, а також визначення напрямів досягнення задовільного стану фінансової безпеки вітчизняного страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. Страховий ринок є невід'ємним елементом фінансової системи України, оскільки за допомогою нього забезпечується перерозподіл ризиків в економіці, формується більш сприятливе для розвитку підприємництва зовнішнє середовище, знижується загальний рівень ризику. Фінансове забезпечення страхового ринку суттєво впливає на загальний рівень економічної безпеки держави, і від того, наскільки ефективно працюють всі елементи страхового ринку, залежить соціальний добробут населення країни.

Розробка ефективних стратегій забезпе-

чення безпеки в системі страхування, з урахуванням специфічних для нашої країни причин, є особливо актуальною в сучасній Україні. Основна причина – незначний досвід України в ринкових відносинах і в характері взаємодії держави і ринку. Інша вагома причина – значний рівень корупції. Третя причина – тривале зволікання з проведенням структурних реформ, необхідних для побудови соціально-економічної системи сучасного типу: відкритої, демократичної, налаштованої на інноваційний розвиток. Зазначені причини створюють передумови і умови для нестійкості і криміналізації вітчизняного ринку взагалі і ринку страхових послуг зокрема [1, с. 49].

Таким чином, страхування – це вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів фізичних осіб та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати фізичними особами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [2]. Тобто, поняття «страхування» означає «захист», захист не тільки для фізичних та юридичних осіб, а й захист самих страховиків та держави в цілому.

Фінансова безпека страхового ринку залежить від багатьох об'єктивних і суб'єктивних, внутрішніх і зовнішніх чинників, які, перш за все, визначають стан його розвитку, фінансову результативність та ефективність діяльності.

Фінансову безпеку страхового ринку можна розглядати з точки зору страховика, страхувальника, отримувача страхових послуг, органів державного нагляду та організацій, що саморегулюються. Так, у методиці розрахунку рівня економічної безпеки України безпека страхового ринку визначається як «такий рівень забезпеченості страхових компаній фінансовими ресурсами, який дав би їм змогу у разі потреби відшкодувати обумовлені у договорах страхування збитки їх клієнтів і забезпечити ефективне функціонування» [3].

Автори Бабець І.Г. та Жабинець О.Й. зазначають, що безпекою страхового ринку є

такий стан системи страхування, який забезпечує формування стійкого попиту на страхові послуги, фінансову надійність страхових організацій та гарантованість ними виплат за укладеними договорами страхування [4].

Дослідження безпеки страхового ринку, як складової економічної безпеки держави, починають з огляду основних показників страхового ринку, які дають уявлення про можливість застосування страхування як механізму фінансування ризиків та інструменту страхового захисту держави.

Страховий ринок України, на відміну від розвинених країн, характеризується високою часткою компаній загальних видів страхування. На основі даних таблиці 1, за останні п'ять років спостерігається суттєве зменшення кількості страхових компаній. Так, у 2016 році у порівнянні з 2012 роком їх

загальна кількість зменшилася на 104 од. (у т.ч. СК «life» – на 23 од., СК «non-life» – на 81 од.). При цьому, із зареєстрованих на кінець 2016 року 310 страхових компаній реальний страховий захист надає лише незначна їх частина, тобто основну частку валових премій СК «non-life» (85,9%) акумулюють перші 50 страхових компаній. Причинами зменшення кількості страхових компаній в Україні є, перш за все, економічна нестабільність в країні, загострення воєнного конфлікту на заході, недопрацьоване законодавство у сфері страхування. Крім того, попри велику кількість компаній, більшість з них вимушені значну питому вагу своїх зобов'язань передавати на перестраховання страховим організаціям інших країн.

У 2016 році на страховому ринку України частка «non-life» компаній складала 87,4%, а частка «life» компаній – лише 12,6%.

Таблиця 1

Кількість страхових компаній в Україні у 2012-2016 рр. [5]

Показники	Роки					Відхилення 2016 р. від 2012 р., (+,-)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Кількість страхових компаній, од.	414	407	382	361	310	-104
у т.ч. СК «life»	62	62	57	49	39	-23
СК «non-life»	352	345	325	312	271	-81

Наведені дані свідчать про низький рівень розвитку довгострокового страхування життя. Адже, саме за довгостроковими видами страхування страхові компанії мобілізують значну частину фінансових коштів та спрямовують на різні види інвестицій.

Основним показником, за яким оцінюється діяльність національних страхових ринків виступає обсяг страхових премій. Для повного аналізу страхового ринку розглянемо динаміку основних його показників за 2012-2016 рр. (таблиця 2).

Незважаючи на поступове зменшення кількості страхових компаній на страховому

ринку України за 2012-2016 роки, спостерігається нарощування валових й у тому числі чистих страхових премій на 13 662,1 млн. грн. (чисті страхові премії – на 6 186,4 млн. грн.). Такий показник, як рівень валових чистих виплат також мав тенденцію до збільшення, що свідчить про утримання страховими компаніями своїх позицій на ринку.

Аналізуючи основні показники індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України слід зазначити, що впродовж аналізованого періоду вони мали негативну тенденцію (таблиця 3).

Таблиця 2

Основні показники страхової діяльності за 2012-2016 рр. [5]

Показники	Роки					Відхилення 2016 р. від 2012 р. (+,-)
	2012	2013	2014	2015	2016	
Валові страхові премії, млн. грн.	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0	35 170,3	13 662,1
<i>в т.ч. зі страхування життя</i>	1 809,5	2 476,7	2 159,8	2 186,6	2 756,1	946,6
Валові страхові виплати, млн. грн.	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5	8 839,5	3 688,5
<i>в т.ч. зі страхування життя</i>	82,1	149,2	239,2	491,6	418,3	336,2
Чисті страхові премії, млн. грн.	20 277,5	21 551,4	18 592,8	22 354,9	26 463,9	6 186,4
Чисті страхові виплати, млн. грн.	4 970,0	4 566,6	4 893,0	7 602,8	8 561,0	3591,0

Джерело: складено автором на основі [9]

Таблиця 3

Динаміка індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України за 2012-2016 рр.

№ з/п	Назва індикатора	Оптимальне значення	Роки				
			2012	2013	2014	2015	2016
1	Рівень проникнення страхування (валові страхові премії, млн. грн. / ВВП, млн. грн.), %	не менше 8	1,52	1,97	1,71	1,50	1,47
2	Показник «щільності страхування» (валові страхові премії на одну особу), дол. США	не менше 140	59,03	78,97	41,43	29,05	32,31
3	Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	не більше 10	д.в.	13,5	15,6	14,7	18,9
4	Частка довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій, %	не менше 30	8,41	8,64	8,07	7,35	7,84
5	Рівень страхових виплат, %	не менше 30	23,9	16,2	18,9	27,2	25,1
6	Частка премій, що належать перестраховикам-нерезидентам, %	не більше 25	6,01	5,70	5,72	8,51	11,27

Джерело: складено автором за даними [5], [6], [7]

Незважаючи на певні позитивні зрушення у стані страхового ринку, він поки що не відповідає рівню країн з розвинутою ринковою економікою. Про це свідчить показник проникнення страхування: відношення валових страхових премій до номінального ВВП. Так, дані таблиці 3 свідчать, що показник проникнення страхування мав тенденцію до

зменшення, при тому що реальні показники суттєво відхиляються від оптимального значення на 8%. При цьому, в інших країнах світу значення цього показника є значно вищим, що свідчить про достатньо високий рівень розвитку страхування та високий рівень фінансової безпеки страхового ринку в цілому. Наприклад, у Німеччині цей показ-

ник у 2014 році склав 6%, а у 2015 році – більше ніж 7% [8]. За цим індикатором можна визначити рівень фінансової безпеки України як незадовільний та неможливість страхування суттєво впливати на соціально-економічний стан, тому що його значення має бути у 5,4 раз більше, щоби досягти оптимального значення.

Відповідно до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України планується поступове підвищення даного показника і на кінець 2020 року даний індикатор повинен становити 7% [9]. При цьому спостерігаються також розбіжності у законодавстві, оскільки згідно з методикою розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 року цей показник має складати не менше 8% [3].

Показник щільності страхування, який показує ступінь поширення страхових послуг за 2012-2016 рр., також не досягає оптимального значення (140 дол. США на одну особу). Найбільше значення суми валових страхових премій на душу населення становило 78,97 дол. США у 2013 році, а найменше – 29,05 дол. США у 2015 році. За два роки відбулось зниження цього показника у 2,7 рази, хоча у 2016 році його значення перевищило значення 2015 року на 11,22%. Наприклад, у Німеччині, цей показник у 2015 році склав 2,39 тис. дол. США [8], у Японії показник кількості валових страхових премій на душу населення у 2016 році склав більше 7 тис. дол. США, що у 50 разів більше нормативного значення [10]. Головною причиною низького значення показника щільності страхування стало зниження рівня життя населення, а відтак, низька платоспроможність.

Показник індикатора частки надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя) за аналізований період має тенденцію до зростання (від 13,5% до 18,9%), при цьому перевищуючи оптимальне значення (не більше 10%). Причиною цього є велика кількість страхових компаній на ринку України, серед яких лідери нагромадили багаторічний досвід і не поступаються конкурентам.

Для страхового ринку України характерною є незначна частка у загальному обсязі

зібраних страхових премій (від 7,35% до 8,64%), оскільки цей вид страхування перебуває на стадії становлення. Хоча даний індикатор за досліджуваний період суттєво не коливався, а у 2016 році у порівнянні з 2015 роком відбулось зростання на 0,49 п., проте він є меншим за оптимальне значення (30%) у 3,8 рази. Значення показника частки довгострокового страхування в загальному обсязі зібраних страхових премій свідчить, що на тлі інфляційних процесів в країні витрати населення суттєво перевищують доходи, що є наслідком невпевненості громадян у майбутньому та унеможливує довгострокове планування життя.

Ще одним показником, який характеризує стан розвитку страхового ринку в країні та є індикатором фінансової безпеки страхового ринку, є рівень страхових виплат, який показує ступінь довіри до страхових компаній з боку споживачів. Як видно з даних таблиці 3, цей показник за аналізований період є меншим за оптимальне значення 30%. Зокрема, у 2012 році він становив 23,9%, у 2013 році – 16,2%, у 2014 році – 18,9%, у 2015 році – 27,2%, у 2016 році – 25,1%. Разом з тим, у розвинутих страхових ринках Європи цей показник у середньому становить 70-80%. Причинами низького рівня страхових виплат можна назвати завищені страховиками критерії оцінки збитків і, як наслідок, чисельні відмови у виплаті страхового відшкодування.

Достатнє значення показника частки премій, що належать перестраховикам-нерезидентам при оптимальному значенні не більше 25% (6,01% у 2012 році та 11,27% у 2016 році), з одного боку, свідчить про недостатність гарантій здійснення виплат українськими страховими компаніями, а з іншого, – перестраховування у нерезидентів гарантує не лише страховику, але й страхувальнику, у тому числі й державі, виплату за великими збитками. Тому, згідно цього показника стан фінансової безпеки страхового ринку поки що знаходиться достатньо високому рівні.

Висновки. Проведений аналіз індикаторів фінансової безпеки страхового ринку України, показав, що рівень безпеки знаходиться на низькому рівні, і це свідчить про його чутливість до внутрішніх та зовнішніх загроз.

На рівень фінансової безпеки страхового ринку України впливають ряд факторів:

- збільшення ризиків, пов'язаних з інвестуванням активів фінансових установ, та неповернення наданих позик;

- низький рівень фінансової обізнаності населення та підвищення недовіри до фінансових установ в цілому, з причин відмови або не виконання ними своїх зобов'язань за укладеними договорами;

- збереження інфляційних очікувань населення;

- нестабільність валютного ринку та залежність від зовнішніх кредиторів.

Крім того, стан страхового ринку та рівень фінансової безпеки визначають такі макроекономічні показники, як: рівень і якість життя; темпи інфляції; рівень безробіття; економічне зростання; дефіцит бюджету; державний борг; швидкі темпи глобалізації економіки країни до світового економічного простору; стан золотовалютних резервів; тіньова економіка.

Для досягнення безпечного рівня діяльності всіх учасників страхового ринку необхідно постійно моніторити ймовірні загрози діяльності страхової компанії; відновити довіру до страхування та підвищити страхувану культуру населення України; розробляти нові страхові продукти, які охоплюють більше коло страхувальників; створити умови для добросовісної конкуренції, яка б сприяла здешевленню страхових послуг та підвищенню їх якості тощо.

Страховий ринок тоді знаходитиметься у фінансово безпечному стані, коли фінансові інтереси страхових компаній у певній мірі будуть узгоджені з інтересами інших суб'єктів: страхувальників, кредиторів, конкурентів, держави, позичальників, інвесторів та ін., що сприятиме мінімізації зовнішнього впливу загроз на загальний рівень фінансової безпеки ринку страхових послуг.

Список літератури

1. Кобко Р.В. Вплив державного регулювання на економічну безпеку ринку страхових послуг України. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 21.04.01 «Економічна безпека держави» (економічні науки). Львівський державний університет внутрішніх справ. 2017. Львів. 233 с.
2. Про страхування. Закон України від від 07.03.1996 р. № 86/98 (дата оновлення: 01.01.2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 29.11.17)
3. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (дата звернення: 29.11.2017).
4. Бабець І.Г., Жабинець О.Й. Інтегральна оцінка безпеки страхового ринку України. Бізнесінформ. 2015. № 2. С. 222-228.
5. Підсумки діяльності страхових компаній України. <http://www.forinsurer.com.ua> (дата звернення: 1.12.17)
6. Основні показники страхового ринку, Нацкомфінпослуг. URL: <http://www.dfp.gov.ua/734.html> (дата звернення: 1.12.17)
7. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 1.12.17)
8. Statistical Yearbook of German Insurance 2017. URL: http://www.en.gdv.de/wp-content/uploads/2017/11/Statistical_Yearbook_2017.pdf (дата звернення: 8.12.17)
9. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18.06.2015 року № 391. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> (дата звернення: 1.12.17)
10. General Insurance In Japan. Fact Book 2016-2017. URL: <http://www.sonpo.or.jp/en/publication/pdf/fb2017e.pdf> (дата звернення: 8.12.17)

References

1. Kobko, R.V. (2017) Vplyv derzhavnoho rehuliuвання na ekonomichnu bezpeku rynku strakhovykh posluh Ukrainy. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk: 21.04.01 «Ekonomichna bezpeka derzhavy» (ekonomichni nauky). Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. Lviv. 233 p.
2. Pro strakhuvannya. Zakon Ukrainy vid vid 07.03.1996 r. № 86/98 (data onovlennia: 01.01.2017). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> (data zvernennia: 29.11.17)
3. Metodichni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : Nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 r. # 1277. URL : http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm (data zvernennia: 29.11.2017).
4. Babets I.H., Zhabynets O.Y. (2015) Intehralna otsinka bezpeky strakhovoho rynku Ukrainy. Biznesinform, №2, p. 222-228.
5. Pidsumky diialnosti strakhovykh kompanii Ukrainy. <http://www.forinsurer.com.ua> (data zvernennia: 1.12.17)
6. Osnovni pokaznyky strakhovoho rynku, Natskomfinposluh. URL: <http://www.dfp.gov.ua/734.html> (data zvernennia: 1.12.17)
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (data zvernennia: 1.12.17)
8. Statistical Yearbook of German Insurance 2017. URL: http://www.en.gdv.de/wp-content/uploads/2017/11/Statistical_Yearbook_2017.pdf (data zvernennia: 8.12.17)
9. Kompleksna prohrama rozvytku finansovoho sektoru Ukrainy do 2020 roku: Postanova Pravlinnia Natsionalnogo banku Ukrainy vid 18.06.2015 roku # 391. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=18563297> (data zvernennia: 1.12.17)
10. General Insurance In Japan. Fact Book 2016-2017. URL: <http://www.sonpo.or.jp/en/publication/pdf/fb2017e.pdf> (data zvernennia: 8.12.17)